

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ВНУТРІШНІЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

У статті, виходячи з розуміння обмеження природно-рекреаційного потенціалу окремих територій України, обґрунтовано можливості створення нового внутрішнього туристичного продукту – рекреаційних зон, шляхом рекультивациі техногенно-відпрацьованих об'єктів, що дозволило б забезпечити потребу містян у зонах відпочинку безпосередньо біля місць їх проживання, підвищити екологічну та естетичну складову територій. Досліджено світовий досвід рекреаційної рекультивациі техногенно-відпрацьованих об'єктів, визначено основні негативні чинники змін стану довкілля в районах розробок корисних копалин, визначено проблематику ефективного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів в Україні, що включає: дослідження поняття про охорону земель; визначення сутності деградованих, малопродуктивних і порушених земель; проведення характеристики рекультивациі територій, порушених діяльністю людини; здійснення класифікації порушених земель для рекультивациі; оцінку порушених територій за їхньою придатністю до рекультивациі; визначення послідовності здійснення рекультивациі; виокремлення особливостей рекультивациі територій, порушених відкритими виробітками; розробку вимог до вибору напряму рекультивациі земель; порядок передачі рекультивованих земель землевласнику та контроль якості рекультивациі, запропоновано алгоритм створення рекреаційних зон на територіях техногенно-відпрацьованих об'єктів.

Результати проведеного дослідження дали змогу визначити вигоди всіх зацікавлених стейкхолдерів від реалізаціі проєктів адаптивного повторного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів, які матимуть економічне, соціальне та екологічне значення для регіонів. Рекреаційна рекультивациа дасть змогу ефективно використовувати наявні місцеві туристичні і рекреаційні ресурси; стимулюватиме розвиток інфраструктури; створюватиме сприятливі умови для задоволення потреб населення в активному відпочинку, зміцненні здоров'я.

Ключові слова: туристичний потенціал; внутрішній туризм; туристичний продукт; техногенно-відпрацьовані об'єкти; рекультивациа; рекреаційні зони; стейкхолдери; вигоди; ефект.

Постановка проблеми. Туристичний потенціал регіону – це наявність у нього можливостей для розвитку туристичної індустрії і отримання від її функціонування позитивного соціально-економічного ефекту, підвищення рівня туристичної привабливості цього регіону. На території України природно-рекреаційний потенціал розташований нерівномірно, так певні регіони, а саме: Рівненська, Сумська, Житомирська та деякі інші області не можуть конкурувати із Закарпаттям в частині природних ресурсів для рекреаційної та туристичної діяльності. Проте саме в цих регіонах є велика кількість техногенно-відпрацьованих об'єктів, які могли б стати «новими якорями» для розвитку внутрішнього туризму в регіонах.

Наразі ми спостерігаємо тяжіння містян до природних ландшафтів з водоймами та пейзажним різноманіттям територій. Сучасне місто важко уявити без озелених громадських просторів, орієнтованих на виконання рекреаційної, просвітницької, соціальної, культурної та екологічної функцій. Великою популярністю користуються парки та зони сімейного дозвілля, де можна реалізовувати рекреаційні програми, займатися спортом, проводити творчі і освітні заходи, влаштовувати виставки, проте обмежена кількість таких рекреаційних зон у містах пов'язана з дефіцитом вільних від забудови та незайнятих під сільським господарством естетичних ландшафтів поблизу міст, великою кількістю техногенно-відпрацьованих об'єктів та порушених територій. Одним із видів порушених територій є кар'єр.

Постановка завдання. Метою написання статті є обґрунтування доцільності реалізації проєктів адаптивного повторного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів на засадах державно-приватного партнерства з метою розвитку внутрішнього туризму й підвищення ефективності функціонування туристичної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам раціонального використання природних ресурсів в туризмі присвячені роботи дослідників: Дем'яненко С. О., Любіцева О. О., Матвійчук Л. Ю., Ткаченко Т. І., Уварова Г. Ш. Теоретичні і практичні аспекти рекультивації земель досліджували Василенко Т. А., Голованов О. І., Юхновський В. Ю. та інші. Проте, практика перетворення техногенно-відпрацьованих об'єктів у рекреаційні зони не набула розповсюдження в Україні.

Основні результати дослідження. Одним із видів порушених територій внаслідок господарської діяльності людини є кар'єр. Кар'єр – це територія, з якої для промислового використання

видобувають такі ресурси, як пісок, граніт, мармур, вапняк та інших. Діяльність кар'єрів відображає просторовий розподіл родовищ корисних копалин. Між кар'єрами можуть бути великі різниці у вартості, як правило, стосовно глибини залягання родовищ. Рішення про видобуток може залежати від цін на сировину на матеріал, впливу гірничих процесів на навколишнє середовище або утилізації відходів після видобутку. Тривалість життя кар'єру може становити від менш ніж десятиліття до постачання ресурсів понад 50 років. Після вичерпання ресурсів кар'єри часто залишаються відкритими. Незважаючи на те що видобуток корисних копалин може мати негативний вплив на суспільство та навколишнє середовище, необхідність розробки кар'єрів незаперечна. Нам потрібен видобуток ресурсів з кар'єрів, щоб створити фундаменти наших будинків, укласти транспортні шляхи з цементом, бетоном, асфальтом та щебенем, ресурси необхідні для інших промислових потреб: абразивних матеріалів, в'язучих речовин.

Більшість кар'єрів розташовані близько міського середовища з метою мінімізації витрат при транспортуванні для промислового використання. В результаті мешканці районів поблизу кар'єрів зазнають впливу від забруднення атмосферного повітря, пилу, шумового забруднення від вантажівок та техніки, руйнування того, що могло б бути гарним краєвидом. Кар'єри часто не тільки негативно впливають на тих, хто живе поруч, але й часто здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище. Стік хімічних забруднювачів у водойми, втрата природних середовищ існування фауни, сільськогосподарських угідь та рослинності, виснаження природних ресурсів є одними з найбільш шкідливих впливів на навколишнє середовище.

Тому, щоб усунути негативні наслідки техногенно-відпрацьованих об'єктів, ми повинні використовувати виснажені кар'єри іншими методами, як тільки вони перестають працювати. Потенційна трансформація кар'єрних майданчиків у різноманітні види сталого використання не тільки усуне негативні наслідки діяльності кар'єрів, але й створить місця з більшою соціальною та екологічною цінністю.

Створення рекреаційних зон шляхом рекультивації техногенно-відпрацьованих об'єктів – це давня та усталена практика у світі.

Доцільно згадати, що ще у 1864–1867 роках був створений мальовничий парк Бютт-Шомон (Франція) на місці старої занедбаної каменярні. В чаші кар'єра було влаштовано озеро з островом-скелею 50-метрової висоти, на вершині якого спорудили ротонду, звідки відкривається вид на Париж.

Парк досліджень та відкриттів Браунстоун – це приватний екстремальний парк пригод, розташований поруч із Портлендом, штат Коннектикут, був побудований у техногенно-відпрацьованому кар'єрі та відкритий у 2008 році.

У 1930-х роках вапняковий кар'єр завершив свою діяльність. Місце було занедбане і наповнене водою, утворюючи так зване озеро кар'єру. Кар'єр був орендований містом Портленд у 2000 році та перетворений на парк пригод, що пропонує різноманітні заходи на свіжому повітрі, включаючи стрибки зі скелі, скелелазіння, плавання, веслування на байдарках, підводне плавання, спускання з рапелю, вейкбординг, гойдалки на мотузках. Побудовано кемпінг для відвідувачів.

Парк Браунстоун успішно приносить великі доходи місту завдяки постійному збільшенню кількості відвідувачів. Моніторинг території з боку рятувальників парку та працівників поліції усунув небезпеку, яку створювало кар'єрне озеро до перепланування (щороку тут під час несанкціонованого купання гинуло від 30 до 40 осіб). Парк став улюбленим місцем активності місцевих жителів, приваблює туристів з інших штатів. Парк пригод не тільки повторно використовує землю, але й стимулює діяльність на свіжому повітрі, яка виводить людей з дому на природу, створює рекреаційну пропозицію неподалік від місця проживання. Парк є економічно рентабельним. Доходи від відвідувачів перевищують витрати на його утримання. Парк відвідує понад 50 000 відвідувачів щороку. Громадяни Портленда отримують знижку на вхід у парк, а відвідувачі приїжджають звідусіль, щоб насолодитися пропонованими заходами.

Подібні проєкти рекреаційного використання техногенно-відпрацьованих кар'єрів були успішно реалізовані і включають такі рекреаційні зони: Three Oaks у Кристал-Лейк, Іллінойс; Гай Індепенденс у Лібертівіллі, штат Іллінойс; заповідник Quincy Quarries в Квінсі, штат Массачусетс; парк озера Грей в Де-Мойн, штат Іллінойс. Рекреаційне використання занедбаних кар'єрів було успішним по всій території США.

Сади Бутчарт розташовані поблизу Вікторії (на острові Ванкувер, Канада). Сади Бутчарт – це група квіткових садів, розбитих у виснаженому вапняковому кар'єрі. Роберта Бутчарта, піонера в процвітаючій північноамериканській цементній промисловості, на західне узбережжя Канади привернули багаті родовища вапняку. У 1904 році Роберт Бутчарт розробив кар'єр і побудував цементний завод, щоб задовольнити попит на цемент від Сан-Франциско до Вікторії у Канаді. Коли родовище вапняку було вичерпано,

заповзятлива дружина містера Бутчарта Дженні запланувала створити щось красиве у гігантській виснаженій ямі, що залишилася поблизу будинку родини, таким чином до 1921 року поступово кар'єр перетворився у вражаючий Затонулий сад, право власності на який передається поколіннями. Спочатку фінансування садів Бутчарт було справою сім'ї Бутчарт, однак зараз фінансування садів здійснюється насамперед за рахунок мільйонів відвідувачів, які щороку відвідують сади.

Сади Бутчарт мають декілька чудових садів, кожен з яких має іншу культурну тематику – симфонічні концерти на відкритому повітрі, щорічні різдвяні виставки світла та катання на ковзанах, теплиці, феєрверки, дитяча карусель, екскурсія на човні та сімейні ресторани. Парк навіть пропонує освітні функції, зокрема колекцію декоративних птахів для освіти та охорони. Сади мають різноманітні можливості бронювання на весілля, дні народження та інші світські заходи.

Сади Бутчарт приваблюють понад мільйон відвідувачів щороку і вважаються національною історичною пам'яткою Канади. Окрім туристичного потенціалу, сади створюють можливості для працевлаштування, розвиваючи економіку регіону, повторно використовують землю, виснажену видобутком ресурсів, залучають громаду та забезпечують сімейні розваги і відпочинок.

Ці об'єкти є прикладами того, як рекультивация об'єктів є рішенням для техногенно-відпрацьованих кар'єрів, що приносить користь місцевим громадам (які отримують сучасні інфраструктурні об'єкти, що приносять їм прибутки) та забезпечує населення новими рекреаційними та дозвілевими зонами. Заохочуючи реабілітацію земель техногенно-відпрацьованих кар'єрів суспільство може виправити негативні наслідки антропогенної промислової діяльності. Парк Браунстоун і сади Бутчарт безперешкодно використали порожні ділянки кар'єрів, перетворивши їх у парки, які стали улюбленими місцями дозвілля місцевих жителів та туристів. Реалізовані проєкти є успішною адаптацією техногенно-відпрацьованих об'єктів, що сприяють залученню громади та практичному використанню занедбаної землі.

Аналіз показав, що основними негативними чинниками змін стану довкілля в районах розробок корисних копалин є:

- зміна природного рельєфу на техногенний;
- утворення відвалів гірських порід;
- погіршення природного захисту підземних вод від забруднення внаслідок розроблення поверхневих захисних шарів порід;

- порушення природного режиму поверхневих та підземних вод, яке може призвести до зменшення їхніх запасів;
- активізація екзогенних геологічних процесів, зокрема зсувів та ерозії.

Невідновлюваність природних мінеральних ресурсів та виснаження і порушення природних територій, визначає необхідність їх раціонального, ощадливого використання та повернення територій для подальшого використання.

Для того, щоб дослідити питання ефективного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів в Україні, необхідно визначити складові елементи проблематики. Такими елементами є:

- дослідження поняття про охорону земель;
- визначення сутності деградованих, малопродуктивних і порушених земель;
- проведення характеристики рекультивації територій, порушених діяльністю людини;
- здійснення класифікації порушених земель для рекультивації;
- оцінка порушених територій за їхньою придатністю до рекультивації;
- визначення послідовності здійснення рекультивації;
- виокремлення особливостей рекультивації територій, порушених відкритими виробітками;
- розробка вимог до вибору напряму рекультивації земель;
- порядок передачі рекультивованих земель землевласнику та контроль якості рекультивації.

На основі вищевикладених елементів побудуємо підхід до комплексного оцінювання техногенно-відпрацьованих об'єктів. З поданої логіки викладення матеріалу видно, що дане питання досить об'ємне, охоплює дев'ять складових елементів. Охарактеризуємо кожен з елементів більш детально.

Дослідимо поняття про охорону земель. Згідно з статтею 162 Земельного кодексу України, «охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» [5].

Охорона земель включає: обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування; захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб; захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, пересушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; збереження природних водно-болотних угідь; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів; консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

У галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів встановлюються певні правові нормативи (рис. 1).

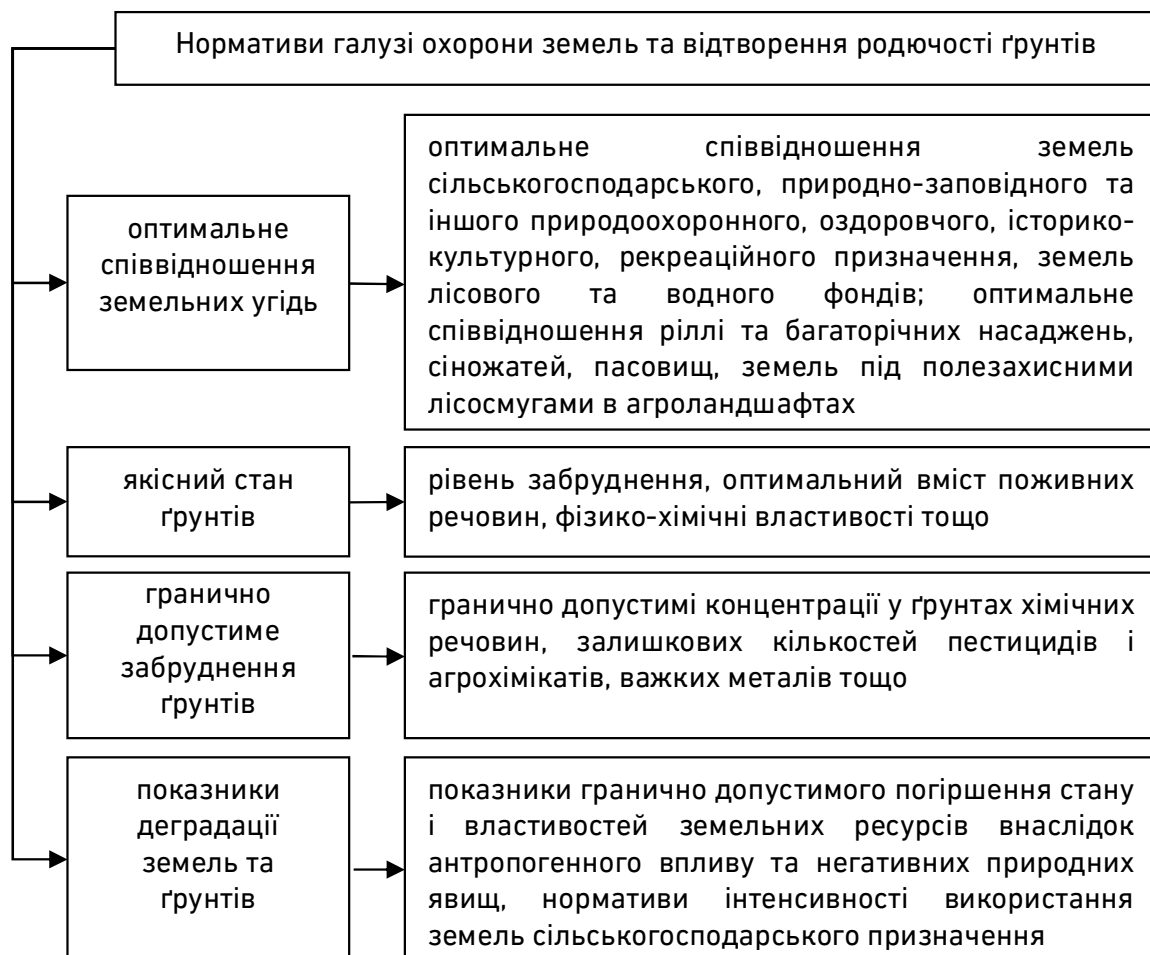

Рис. 1. Нормативи галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів
Джерело: згруповано автором за даними [5]

Закон України «Про охорону земель» [7] визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання через свої головні нормативи, а саме: оптимального співвідношення земельних угідь; якісного стану ґрунтів; гранично допустимого забруднення ґрунтів; показники деградації земель та ґрунтів.

Визначимо сутність деградованих, малопродуктивних і порушених земель. При неправильному використанні земельних ресурсів можлива деградація і забруднення земель і ґрунтів (родючого шару) [5]. Згідно цього закону, деградація ґрунтів – погіршення корисних властивостей та родючості ґрунту внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів. У свою чергу, деградація земель – природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів.

Науковці визначають, що головними причинами деградації земель і зниження їх продуктивності є: ерозія ґрунтів; опустелювання (процес, який призводить до втрати природної рослинності з подальшою неможливістю її відновлення без участі людини); вторинне засолювання; токсикація (забруднення ґрунтів); техногенне руйнування через відкрите добування корисних копалин, будівельної сировини, торфу, прокладання трубопроводів, проведення геологорозвідувальних робіт тощо.

Зважаючи на сказане, можна оцінювати рекультивацію як один із головних заходів ефективного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів в Україні. Таким чином, рекультивація порушених земель – це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Рекультивації підлягають землі, порушені при техногенному руйнуванні.

Відкрите добування корисних копалин призводить до істотного погіршення екологічної ситуації як на видобувних підприємствах, так і на навколишніх територіях. Але найбільше порушується ґрунт при добуванні корисних копалин відкритим способом. У такому разі під відвали йдуть великі площі сільгоспугідь.

Рекультивації підлягають усі землі, що зазнають змін у рельєфі, ґрунтовому покриві, материнських та підстилкових породах, які відбуваються або вже відбулися у процесі гірничих, будівельних, гідротехнічних, геологорозвідувальних та інших робіт. Основне завдання рекультивації полягає в тому, щоб виконати комплекс

спеціальних робіт і заходів, довести порушені землі до стану, придатного для їх використання у сільському, лісовому, рибному господарствах, для промислового та комунального будівництва, створення тепличних господарств і зон відпочинку. Порушені землі доводять до придатного стану під час гірничодобувних та інших робіт, а при неможливості – не пізніше як за рік після їх завершення, виключаючи період промерзання ґрунту.

Проведемо класифікацію порушених земель для рекультивації: «...порушені території після комплексу відбудовних робіт використовуються для створення зон зелених насаджень загального й обмеженого користування, спеціального призначення; промислових зон і зон зовнішнього транспорту; житлових районів і мікрорайонів; зон водних регульовальних устроїв; рибо- і сільськогосподарських зон; зон водопостачання; комунально-складських зон тощо» [6]. Класифікація порушених земель залежно від напрямку подальшого використання подано в рис. 2.

Рис. 2. Напрями рекультивації порушених земель [4]

Оцінка порушених територій за їхньою придатністю до рекультивації. Порядок відновлення порушених територій і їх містобудівне використання проєктують на підставі: груп ґрунтів за кислотністю (рН); засобів добування корисних копалин, типу виробництва (відкриті і підземні гірські роботи, збагачення корисних

копалин, переробка мінеральної сировини, відходи теплоелектростанцій і металургійних підприємств); форм порушення (виїмка, кар'єр, просадкова лійка, відвал, насип, провал); розмірів порушень (морфометрія, амплітуда антропогенних форм рельєфу, площа, зайнята порушеними ділянками); інженерно-геологічних параметрів території (тип, кислотність і засоленість ґрунтів, режим і джерела живлення ґрунтових вод, природних форм рельєфу); біологічних властивостей ґрунтів території; типів розселення району з порушеними територіями (розосереджений, централізований, груповий); функціональних потреб міст та інших населених пунктів у системі розселення; розвитку транспортної та інженерної інфраструктури системи розселення, окремих міст і населених пунктів; технічних і економічних засобів для відновлення територій.

У процесі відновлення порушених територій виділяють два етапи рекультивації: технічний і біологічний [1; 6].

Технічний етап рекультивації – це комплекс інженерних робіт, до складу якого входять: знімання та складування родючого шару ґрунту і потенційно родючих порід; формування відвалів шахт, кар'єрів, а також гідровідвалів; вирівнювання поверхні, виположування, терасування та закріплення укосів відвалів, бортів і кар'єрів, засипання шахтних провалів, закріплення їхніх бортів; хімічна меліорація токсичних ґрунтів; покриття вирівняної поверхні шаром родючого ґрунту або потенційно родючих порід; інженерне впорядкування рекультивованої території (дренажна мережа, дороги, виїзди тощо); вирівнювання дна та бортів кар'єру при створенні водойм.

Біологічний етап рекультивації – це комплекс заходів щодо створення сприятливого водно-повітряного та поживного режимів ґрунту для сільськогосподарських і лісових культур, який визначається фізико-хімічними властивостями підстилкових порід і нанесеного родючого шару ґрунту або потенційно родючої породи. Цей комплекс охоплює запровадження сівозмін, насичених культурами на сидеральне добриво, внесення підвищених норм органічних і мінеральних добрив, мульчування тощо.

Виокремимо особливості рекультивації територій, порушених відкритими виробітками. При розробці корисних копалин відкритим способом формується увігнутий (негативні форми – кар'єри, обводнені і сухі міжвідвальні простори) або опуклий (позитивні форми – відвали, хвостосховища) тип рельєфу. Кар'єри добування будівельних матеріалів мають малопотужний розкрит і потужний пласт матеріалу, що добувається. У зв'язку з цим, для повного засипання кар'єрів можуть бути використані тільки відходи

металургійних підприємств і великих ТЕЦ. За відсутності такої можливості кар'єри використовують як водойми різного призначення.

При відновленні території відкритих гірських виробок роботи з вертикального планування виконують у мінімальному обсязі, забезпечуючи, головним чином, стійкість форм і вживаючи заходів проти ерозії і надлишкової інфільтрації атмосферних опадів. Виходячи з цього, роблять: трасування бортів кар'єрів, відвалів при різноманітному функціональному використанні; планування-нівелювання відвалів; підготовку поверхні дна кар'єру під ложе водойми; засипання-формування або засипання-нівелювання кар'єрів; повне засипання кар'єру до позначок прилеглих територій.

Розробка вимог до вибору напряму рекультивації земель. Напрямки рекультивації визначають кінцеве використання порушених земель після проведення відповідних гірничотехнічних, інженерно-будівельних, гідротехнічних та інших заходів, їх вибирають на основі комплексного обліку таких чинників: природні умови району розробки родовища (клімат, типи ґрунтів, геологічна будова, рослинність, тваринний світ та ін.); стан порушених земель до моменту рекультивації (характер техногенного рельєфу, ступінь природного заростання та ін.); мінералогічний склад, водно-фізичні та фізико-хімічні властивості гірських порід; агрохімічні властивості (вміст поживних речовин, кислотність, наявність токсичних речовин та ін.) порід і їх класифікація за придатністю для біологічної рекультивації; інженерно-геологічні та гідрологічні умови; господарські, соціально-економічні, екологічні та санітарно-гігієнічні умови; термін служби рекультивованих земель (можливість повторних порушень та їх періодичність); технологія і механізація гірничих і будівельно-монтажних робіт.

У процесі вибору напряму рекультивації земель необхідно мати на увазі, що рекультивовані землі і території, що їх оточують після закінчення робіт являють собою оптимально сформовану та екологічно збалансовану ландшафтну ділянку.

Порядок передачі рекультивованих земель землевласнику та контроль якості рекультивації. Приймання (передача) рекультивованих земель проводиться після письмового повідомлення про завершення робіт з рекультивації в органи місцевого самоврядування. До повідомлення додаються такі матеріали: копії дозволів на проведення робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, а також документів, що засвідчують право користування землею і надрами; вкопювання з плану землекористування з нанесеними межами рекультивованих

ділянок; проєкт рекультивації земель з висновком державної екологічної експертизи; дані ґрунтових, інженерно-геологічних, гідрогеологічних й інших необхідних обстежень до проведення робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, і після рекультивації порушених земель; схема розташування свердловин та інших постів спостереження гідрогеологічного, інженерно-геологічного моніторингу; проєктна документація (робочі креслення) на меліоративні, протиерозійні, гідротехнічні й інші об'єкти, лісомеліоративні агротехнічні, інші заходи, передбачені проєктом рекультивації; матеріали перевірок виконання робіт з рекультивації, здійснених контрольно-інспекційними органами чи фахівцями проєктних організацій у порядку авторського нагляду, а також інформація про вжиті заходи щодо усунення виявлених порушень; відомості про зняття, збереження, використання, передачі родючого шару, підтверджені відповідними документами; звіти про рекультивацію порушених земель за формою № 2-тп (рекультивація) за період проведення робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву на ділянці, що здається.

При прийманні рекультивованих земельних ділянок робоча комісія перевіряє: відповідність виконаних робіт затвердженому проєкту рекультивації; якість планувальних робіт; потужність і рівномірність нанесення родючого шару ґрунту; наявність і обсяг невикористаного родючого шару ґрунту, а також умови його збереження; повноту виконання вимог екологічних, агротехнічних, санітарно-гігієнічних, будівельних й інших нормативів, стандартів і правил залежно від виду порушення ґрунтового покриву і подальшого цільового використання рекультивованих земель; якість виконаних меліоративних, протиерозійних й інших заходів; наявність на рекультивованій ділянці будівельних та інших відходів; наявність пунктів моніторингу рекультивованих земель. Об'єкт вважається прийнятим після затвердження Головою постійної комісії акта приймання-здачі рекультивованих земель.

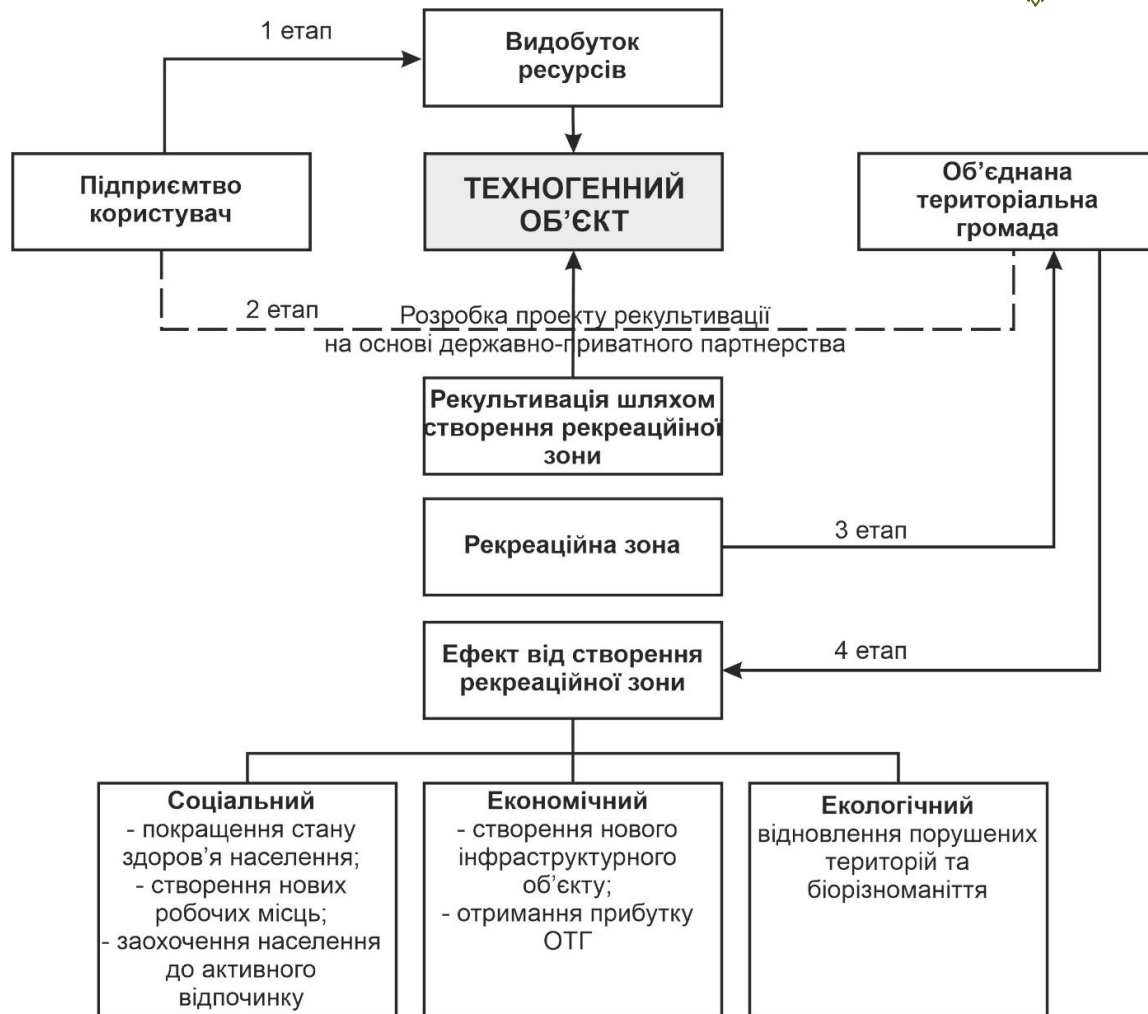

Рис. 3. Алгоритм створення рекреаційних зон на територіях техногенно-відпрацьованих об'єктів

Джерело: розроблено автором

Проекти адаптивного повторного використання можуть перетворити кар'єри на різноманітні публічні та приватні простори: рекреаційні зони, рибальські угіддя, ландшафтні парки, парки скелелазіння, полігони для мотоспорту, геологічні об'єкти для досліджень та освіти, музеї кар'єрної спадщини, знімальні майданчики. Незважаючи на те, що рекультивация є вартісним та тривалим процесом, вигоди від нових інфраструктурних об'єктів переважають над витратами.

Рис. 4. Вигоди за проєктами рекультивації з метою рекреаційного використання техногенно-відпрацьованих об'єктів для різних груп стейкхолдерів

Джерело: розроблено автором

Висновки. На нашу думку, рекультивація техногенно-відпрацьованих територій кар'єрів матиме позитивний економічний, соціальний, та екологічний ефекти тому, доцільно повертати ці території після вичерпання ресурсів у суспільне використання для забезпечення населення міст рекреаційними можливостями та покращення екологічної та естетичної складової територій, що сприятиме розвитку внутрішнього туризму на територіях з обмеженим туристично-рекреаційним потенціалом.

1. Ваганов І.І., Маєвська І.В., Попович М.М. Інженерна геологія та охорона навколишнього середовища : навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2014. 266 с. 2. ГОСТ 17.5.1.02-85. Охрана природы. Земли. Классификация нарушенных земель для рекультивации. [Чинний від 1980-01-01]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2228400-85#Text> (дата звернення: 09.03.2022). 3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III чинний,

поточна редакція від 10.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 02.03.2022). **4.** Коротун О. П. Рекультивация порушених земель як спосіб підвищення рекреаційного потенціалу Рівненської області. *Інтелект XXI*. 2019. № 4. С. 117–124. **5.** Коротун О. П. Туризм як пріоритетна галузь економіки. *Інвестиційна пріоритетність галузей економіки : монографія / С. О. Гуткевич, О. О. Шеремет, Г. М. Завадських та ін. ; за заг. ред. проф. Гуткевич С. О.* Харків : Діса Плюс, 2021. С. 100–112. **6.** Коротун С. І., Коротун О. П. Напрями розвитку внутрішнього туризму в Рівненській області. *Сучасні проблеми та шляхи економічного розвитку підприємств та індустрії туризму в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, молодих вчених і студентів, м. Дніпро, 18 трав. 2018 р.* Дніпро : ДГУ, 2018. С. 87–90. **7.** Про охорону земель : Закон України № 39 від 17 грудня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 09.03.2022).

REFERENCES :

1. Vahanov I. I., Maievska I. V., Popovych M. M. Inzhenerna heolohiia ta okhorona navkolyshnoho seredovishcha : navch. posib. Vinnytsia : VNTU, 2014. 266 s. **2.** GOST 17.5.1.02-85. Ohrana prirodyi. Zemli. Klassifikatsiya narushennyih zemel dlya rekultivatsii. [Chynnyi vid 1980-01-01]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2228400-85#Text> (data zvernennia: 09.03.2022). **3.** Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 N 2768-III chynnyi, potochna redaktsiia vid 10.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (data zvernennia: 02.03.2022). **4.** Korotun O. P. Rekultyvatsiia porushenykh zemel yak sposib pidvyshchennia rekreatsiinoho potentsialu Rivnenskoii oblasti. *Intelekt XXI*. 2019. № 4. S. 117–124. **5.** Korotun O. P. Turyzm yak priorytetna haluz ekonomiky. *Investytsiina priorytetnist haluzei ekonomiky : monohrafiia / S. O. Hutkevych, O. O. Sheremet, H. M. Zavadskykh ta in. ; za zah. red. prof. Hutkevych S. O.* Kharkiv : Disa Plus, 2021. S. 100–112. **6.** Korotun S. I., Korotun O. P. Napriamy rozvytku vnutrishnoho turyzmu v Rivnenskkii oblasti. *Suchasni problemy ta shliakhy ekonomichnoho rozvytku pidpriemstv ta industrii turyzmu v Ukraini : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv, molodykh vchenykh i studentiv, m. Dnipro, 18 trav. 2018 r.* Dnipro : DHU, 2018. S. 87–90. **7.** Pro okhoronu zemel : Zakon Ukrainy № 39 vid 17 hrudnia 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (data zvernennia: 09.03.2022).

Korotun O. P.,

Candidate of Economics (Ph.D.), Senior Lecturer

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

DOMESTIC TOURIST PRODUCT AS A DIRECTION FOR DEVELOPING THE TOURIST POTENTIAL OF THE REGION

The article, based on the understanding of the limitations of the natural and recreational potential of certain territories of Ukraine,

substantiates the possibility of creating a new domestic tourist product - recreational zones, through the reclamation of man-made and exhausted objects, which would make it possible to ensure the need of citizens for recreation areas directly near their places of residence, to increase the ecological and aesthetic component of the territories. The world experience of recreational reclamation of man-made objects was studied, the main negative factors of changes in the state of the environment in the areas of mineral development were determined, the problems of effective use of man-made objects in Ukraine were determined, which includes: the study of the concept of land protection; determination of the nature of degraded, unproductive and disturbed lands; characterizing the reclamation of territories disturbed by human activity; implementation of the classification of disturbed lands for reclamation; assessment of disturbed areas according to their suitability for reclamation; determining the sequence of reclamation; highlighting the features of the reclamation of territories disturbed by open mining; development of requirements for choosing the direction of land reclamation; the procedure for transferring reclaimed land to the landowner and control of the quality of reclamation, an algorithm for creating recreational zones on the territories of man-made objects is proposed.

The results of the conducted research made it possible to determine the benefits of all interested stakeholders from the implementation of projects of adaptive reuse of man-made objects that will have economic, social and ecological significance for the regions. Recreational reclamation will make it possible to effectively use existing local tourist and recreational resources; will stimulate infrastructure development; will create favorable conditions for meeting the needs of the population in active recreation and health promotion.

Keywords: tourist potential; domestic tourism; tourist product; man-made objects; reclamation; recreational areas; stakeholders; benefits; effect.

Отримано: 01 квітня 2022 р.
Прорецензовано: 06 квітня 2022 р.
Прийнято до друку: 24 червня 2022 р.